

Kālidāsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

Ko so se v Evropi prvokrat razglašali prevodi indskih pesnikov, se je navadno precenjevala njihova starost; vkljub temu je indska dramatika poleg grške in rimske vendar najstarejša in zasluži z občečloveškega stališča, da se pobliže seznanimo z njo.

Indsko bajeslovje izvaja začetke dramatike od boga Brahmā. Na prošnjo ostalih bogov je Brahmā k štirim »Vedom«¹⁾ pridružil še »Natjavedo« = glediško znanost in ga razodel svetemu ršiju (svečeniku) Bhāratu, ki je v nebesih vodil plese in pantomine, a v rimovani dramaturgiji »Nātja s' āstra« je Brahmā zemeljskim pesnikom razodel svojo umetnost. V rokopisih se še nahaja staro delo, ki ima to ime in obsega v 38 oddelkih glediško teorijo in prakso: arhitekturo, nabožne obrede, govornišvo, mimiko, deklamacijo, metriko, splošno poetiko, poseben nauk o posameznih dramatskih pododdelkih, dekoracijo, muziko itd. itd. Tej dramaturgiji je za časa Kālidāse pesnik Mātrigupta napisal komentar, ki se pa ni ohranil, pač pa so jo objašnjevali v 9. stoletju Bhatta Nājaka in Śankuka in v 10. pa Abhinavagupta. Bolj nego ti komentari so se vpoštevali »Daśārūpaka« ali »Daśārūpa« (= deset vrst; daśa = deset, rūpa = vrsta); ta traktat obdeluje v 4 oddelkih: 1. dramatsko tvarino, 2. delujoče osebe, jezik, značaj dejanja, 3. prolog in razne vrste drame in 4. nauk o ukusnih vtiskih in o ganutju srca (rasa in bāva). »Daśa rūpaka« pa je podlaga širšemu spisu »Sāhitja darpana« (skupno zrcalo) iz 1451. l., iz katerega poznejši razlagalci in ocenjevalci zajemajo svoja pravila.

¹⁾ Rgveda, Sāmaveda, Jadžurveda, Atharvaveda. Beseda »Veda« = znanost je moškega spola. O Vedih sploh glej moj sestavek v Letopisu Slov. Matice 1896. — Slovstvo o indski dramatiki. H. H. Wilson, *Select Specimens of the Theatre of the Hindus*. 2 vol. 3rd ed. London 1871. — Silorin Lévi, *Le théâtre Indien*. Paris 1890. — Chr. Lassen, *Indische Alterthumskunde* II. 502 seqq. — A. Weber, *Akademische Vorlesungen* (2. izd.) p. 215 seqq. — Ernst Windisch, *Der griechische Einfluss im indischen Drama*. (Verhandlungen des V. Orientalistencongresses, Berlin 1882 II. 3—103; J. L. Klein, *Geschichte des Drama* I, 1—173. Leipzig 1874. — A. Baumgartner. S. J. *Geschichte der Weltliteratur* II 133—201. — Zubatý, *Listy filologické*. 1888.

Že poprej omenjena bajka o početkih indske drame kaže, da je v Indih drama nastala istotako kakor v Grkih iz plesa in pesmi na čast bogov ob prazničnih prilikah. Zabave bogov so bile trojne: »nrtta» = ples, »nrtja«, ples s pantomimo, in »nâtja«, ples z deklamacijo, in to je prva kal glediščnih iger, kajti indske epske pesmi pravijo, da plesa, pantomim in deklamacij ni nedostajalo pri nobenih veselicah v nebesih in na zemlji.

Že v »vedih« nahajamo pogostoma dvogovore, n. pr. Indra in Agastja se pogovarjata z Maruti (Rgv. I. 165), Vasištha s svojimi sinovi (VII 33). Indom ugaja v povesti dramatska živahnost; prvotni razgovori so se jim razpletli v jako obširne govore in dvogovore. Na tak način se pripoveduje tudi v Mahabhâratu in Ramûjanu; večidel teh pesmi obstoji iz nagovorov, posvetovanj, dvogovorov in dramatskih prizorov. Govoreče osebe se na kratko uvajajo: »Rekel je Ardžuna«, »Rekel je Indhišthira«. Iz tega se razvidi, da so rapsodi prednašali ti dve epski pesmi in da so se v presledkih oglašali tudi godci in pevci; taka prednašanja so se vršila v svetiščih in na knežjih dvorih, v zasebnih hišah ter na javnih prostorih v vaseh. Če se vrši to v zasebnih hišah, daje hišni gospodar rapsodom potrebno hrano. Tako se vrše te igre zdaj v Indiji.

Začetek dramatike je v tesni zvezi s češčenjem boga Višnu. Ta bog se ja vtelesil v deseterih oblikah, kot palček, riba, prasec, želva, lev, Râma s kijem, Kršna itd. Po tej bajki se je bog Višnu porodil kraljevemu pastirju Nanda in je bil imenovan tudi Govinda = posestnik krav ter se je včasih lahkomišno zabaval s kravaricami, pa je svoje črede tudi junaški branil divjih zveri in roparjev. Glasovita je njegova ljubezen do deklice Râdhe in njegov boj proti kralju Kamsi v Mathuri. Na Bengalskem so se take igre ohranile še do današnjega dne. Zraven Kršne nastopajo njegovi starši, njegova sključena žena Kubdžâ, njegova ljubimka Râdhâ in njene prijateljice; Nârada, veliki prorok iz stare indske dobe, je postal smešna oseba.

Priljubljeno je bilo in je še Višnuvovo vtelešenje kot junaški kralj Râma, čigar dejanja se opisujejo v epski pesmi Râmâjana. Pravljica o Kršni se je dostikrat primerjala dogodkom o Jezu-Kristu, vendar se zлага bolj po zunanostih nego po bistvu, ki ga pridružuje tajnostim mladega Dioniza ali Baha, kajti vprav nasladnost, po kateri se odlikuje Kršnov kult, ga ponižuje pod tragično visočino grških pesnikov in je tudi vzrok propadanju indske drame.

Snovi za drame ni nedostajalo v junaških povestih obširnega Mahâbharata; tam so zastopane vse človeške strasti, od nežne lju-

bezni do besnega sovraštva. Nahajajo se v epskih pesmih dalekosežne spletke; bajeslovje pa, ki nekaj zanika posvetno življenje, nekaj ga pa zavaja v mehkužno nasladnost, zabranjuje razvoj moških značajev. Bistri um Indov je sicer zapazil spor med neodločno voljo posameznikov in večnimi zakoni (mogočno usodo), nagnjenje človeške narave na slabo stran, potrebnost kazni in podpore, nauk o preseljevanju duš pa in moreči stan kast je uničil naravni razvitek dramatskih sporov.

Brahmani — duhovniki — niso potrebovali gledališnih iger, ki so zabavale samo knežje dvore in vojske — kšatrije. Mehkužno živeli knezi niso hrepeneli po prizorih, ki bi pretresavali in čistili dušo, nego po veselicah, ki so se laskale njihovemu veličastvu in samoljubju. Kraljevska veličina, ženska lepota, galanterija in ljubezenske spletke so glavne snovi tem dramam.

Indi so razločevali 28 vrst gledališnih iger. Prvih deset se imenuje »rûpaka« (rûpa = vrsta, oblika); prva izmed teh je »nâ-taka« = junaška igra; glavna oseba je kak bog ali polubog ali kralj; imeti pa sme taka igra pet do deset dejanj. Drakarana je navadno meščanska igra, v kateri nastopajo ministri, svečeniki ali bogati trgovci pa ženske nizkega stanu; »bhâna« je samogovor v enem dejanju, »vjâjoga« je vojaška gledališna igra brez ženskih ulog in smešnih prizorov; »samavakâra« je bajeslovna gledališna igra v treh dejanjih; prvo mora trajati devet, drugo tri in pol in tretje poldrugo uro; »dima« je bajeslovna grozna igra v štirih dejanjih z bitkami in zasedanjem, z začaranjem, s čudeži in groznimi čini; »ihamrga« ljubezenska igra s spletkami; junak mora biti slaven mož, junakinja boginja, katero odvede junak po zvijači ali sili; »anka« je patetična igra v enem dejanju kot konec kaki večji igri; »vîthî« je samogovor o ljubezenski igri, ki se humoristično izvrši; »prahasana« je veseloigra v enem dejanju; nastopajo menihi, svečeniki, kralji ali lopovi kot glavne osebe, druge pa so dvorniki, rokodelci, berači, postopači in zloglasne ženske.

Ostalih osemnajst vrst se imenuje »Uparûpakas,« pa jih ne omenjamo dalje in поблиže.

Igralo se je jako preprosto na dvoriščih, na verandah ali v dvoranah. Igra se je začejala z blagoslovom — nandî —, ki ga je izrekel vodja igralcev. Igralci pa sploh niso bili na dobrem glasu; pri njih se je gledalo samo na lepo zunanost; marsikateri so se pa vendar prikupili kraljem in velikašem, da so ti bratski občevali z njimi.

Posebnost indskega gledišča je to, da igralci govore v raznih narečjih. Kralji, junaki, svečeniki in druge odlične osebe govore staro indščino ali sanskrt; ženske, otroci, dekle in sluge narečje saurasenî; pesmi žensk so zložene v maharaštrî; lopovi govore avanti in demoni pajsachi. Vsa ta narečja so med seboj tako sorodna kakor romanski ali slovanski jeziki; ravnatelj glediščni je moral razumeti vse in Indi priznavajo sami, da njegova naloga ni bila lahka.

Drama je pri vseh narodih slika realnega življenja; zaradi tega imajo v najnovejšem času toliko privlačno silo tiste glediščne igre, ki svojo snov zajemljejo iz vsakdanjega življenja. V Indih je nauk jako razširjen, da se je treba odpovedati svetu; pa vendar sta mnogoženstvo in nenravnost v obširnem obsegu obvladali vse javno življenje; torej se ne bodemo čudili, da se je to svojstvo, prirojeno vsaki paganski kulturi, pokazalo tudi v dramatiki, dasi manj nego v liriki. Pri blagohotni naravi Indov in pri njihovem idealnem stremljenju po višjih, plemenitejših nazorih se nahaja v indski dramatiki toliko lepih pojavov, da se smemo iz splošno človeških obzirov zanimati zanje.

Indi se pri svojem znanem nagnjenju do transcendentalnosti malo brigajo za zgodovino; zato pa se tudi ne morejo pobliže označiti zgodovinski razvitek dramatike in življenske razmere njih dramatskih pesnikov. Indi sami jih naštevajo 180; najbolj se odlikujejo Śudraka, Kálidása, Śriharša, Bana, Dhavaka Bhavabhūt in nekateri drugi. Važno pa je to, da eni izmed njihovih najzanimljivejših in najstarejših iger je zajeta snov iz realnega indskega življenja.

Pred 16 leti sem bil poročal v »Edinosti« (1885, št. 2. in 3.) o tej igri, ki se zove Mrčchakikā = »Ilovnat voziček;« zdaj jo raje po junakinji igre imenujejo Vasantasenā. Zarad pičlo odmerjenega prostora v »Ljubljanskem Zvonu« ne bodemo preiskavali vzrokov, zakaj se ta igra šteje med najstarejše indske igre, nego navedemo samo vsebino te realistične igre; poznejše so bile namenjene samo v zabavo v višjih krogih in niso tako dobro posnete po indskem pristnem življenju sploh, kjer nastopajo osebe vseh stanov.

(I. dej.) Ker so v Indih zakonske žene odmaknjene javnemu življenju, morejo v gledališčnih igrah nastopiti samo take osebe, kakor je v Grkih bila Aspasia, ki je po svoji krasoti, duhovitosti, omiki in po plemenitejših nazorih, nego so doma v takih sferah človeške družbe, začarala celo najodličnejše može svojega časa. Vasantasenā je bila bajadera — kakor je Goethe imenoval take osebe —, deklica

čarobne lepote, razsežne omike, bogata, ki je — žal — stala in živila pod vplivom svoje kaste, pa se je trudila na vse moči, iznebiti se tega položaja in se je strastno zaljubila v Čârudatto, ki je ubožal zarad pretirane darežljivosti. Bil je Čârudatta mož plemenitega mišljenja in je možato prenašal — uboštvo.

V II. dejanju pribeži k Vasantaseni neki človek, ki je v igri mnogo izgubil, in je bil prijazno sprejet, ker je nekdam služil pri Vasantaseni. Istodobno je ušel Vasantasenin oroslan, njen sluga ga je ukrotil in neki tujec mu je za to dal lep plašč, ki pa je bil Čârudattov. V III. dejanju se predstavlja, kako je brahmanec Šarvilaka ulomil v Vasantasenino hišo, ker bi si rad prisvojil toliko imetja, da bi mogel poročiti njeno služabnico Madaniko; odnesel je v resnici tudi nakit, ki ga je Vasantasena dala shraniti Čârudatti. Da bi ta ne prišel na glas, da je on sam se polastil nakita, ponudi Čârudattova žena svojemu možu svoj niz biserov, da bi odškodoval Vasantaseno. IV. dejanje nam predstavlja, kako zdaj brahmanec snubi Madaniko; Vasantasenâ je slučajno poslušala to, spoznala svoj nakit, ga vzela in dala svobodo svoji služabnici. Tudi političen dogodek se vplete zdaj v igro, ker nastopi usurpator Arjaka, ki hoče pregnati vladarja. Ujeli so ga in rešiti ga hočeta brahmanec in neki igralec. V V. dejanju obišče Vasantasenâ ljubimca; v VI. dejanju vidimo Čârudattovega sinčka Rohasena, ki se igra z ilovnatim vozičkom, med tem ko ima sin sosedov zlat voziček. To zaboli dobro Vasantaseno in ona da svoj nakit, da Rohasenu kupijo zlat voziček. Vasantasenâ bi se morala peljati v gozd Pušpakaranda, da bi se sešla tam z ljubimcem, sede pa v naglici v voz kraljevega svaka, ki jo nadleguje, v Vasantasenin voz pa sede tudi vsled zmote iz ječe ubegli usurpator Arjaka. (VII. dej.) Ta se pripelje v gozd, Čârudatta ga spozna, ga reši spon ter mu da svoj voz, da usurpator pobegne. (VIII. dej.) Vasantasenâ se pripelje nevede k Samsthâniku, ki jo zopet nadleguje, a zastonj. V hudi jezi jo začne drgniti in ker misli, da je mrtva, jo pokrije z listjem in hoče Čârudatto tožiti radi umora. Neki buddhističen berač je hotel svoje mokro oblačilo posušiti na kupu listja, izpod katerega je omedlela Vasantasenâ začela stokati in iztegati roke. (IX.) Sodna dvorana; Čârudatto obsodijo. (X.) Čârudatto odvedejo na morišče, zdaj prihitita Vasantasenâ in buddhističen menih in vse se reši ugodno: usurpator je postal vladar in je na prošnjo blagega Čârudatte pomilostil nevrednega Samsthânako, Vasantasenâ je postala zakonita soproga Čârudattova in člen kraljevske rodbine. Čârudatta vzklikne zadnji:

V svetovni pestri igri tu usoda
 medsobni gleda večni boj na zemlji
 in igra se z življenjem kakor z yedrom,
 ki vodo nam zajema iz studenca.
 K obilici, glej, tega vzdigne kvišku
 in drugega tam pahne v revo doli.

Igra Vasantasenā se ne da primerjati niti grškim tragedijam, niti poznejši atiški komediji, ker je preresnobna in polna globokih čutov; dejanje in zapletek, oboje je čisto indsko; torej ne pritramo mnenju, da bi grške gledališčne igre mnogo bile vplivale na razvitost indske dramatike. Upravičeno pravi Baumgartner, *Geschichte der Weltliteratur* I. 158. »Die glückliche Mischung von idealem Gehalt und leichter packender Realistik, von ergreifenden, tragischen Motiven und sprudelndem Humor, von einheitlicher Führung und fesselndem Gestaltenreichthum, sodann der leichtfließende, natürliche Dialog, der spielende Witz und die reiche poetische Sprache haben alle Kritiker ausnahmslos dahin geführt, dieses Stück mit den Schauspielen Shakespeare's zu vergleichen.« Marsikaj je sličnega med angleškimi in španskimi romantičnimi in indskimi igrami, pa vendar je velikanska razlika med paganskimi indskimi in krščanskimi igrami. — »Vasantasenā« se pripisuje kralju Śudraki; bržkone jo je pisal kak pesnik, ki je živel na dvoru tega kralja, ter je iz hvaležnosti dovolil, da se razglasi pod imenom kraljevim; vsekakor pa je igra starejša od Sakuntale.

Kālidāso¹⁾ so Indi šteli med »devet biserov« na dvoru kralja Vikramaditje v Udždžajinī; vsled tega so indologi pesnika postavljali v prvo stoletje pred Kristom; nemški indolog Lassen ga je uvrstil v drugo stoletje po Kristu; holandski indolog Heinrich Kern trdi, da je astronom Varāhamihiru, tudi eden izmed »devetih biserov«, po zanesljivih astronomskih računih živel v prvi polovici šestega stoletja po Kristu. Tudi druga dejstva pritrujejo temu: zato je zdaj Kālidāso stavljajo v šesto stoletje; spodaj omenjena učenjaka Zielhorn in Bühler sta za dobo 400—600 po Kristu.

Ker so se Indi sploh malo brigali za zgodovino, se tudi o njih slavnih možeh ve malokaj zanesljivega; gotovo je samo to, da

¹⁾ Huth, Über die Zeit des Kālidāsa. Berlin 1890. — M. Müller, Indien in seiner weltgeschichtlichen Bedeutung. Leipzig 84. p. 245. — L. v. Schröder, Indiens Literatur und Cultur, 87. p. 607. etc. — Zielhorn, Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften. 1890. p. 251. — Bühler, Indische Inschriften und das Alter der indischen Kunstpoesie. — P. Meyer, Essays und Studien II. 1895.

je Kālidāsa bil brahmanec in da je živel na kraljevskem dvoru v Udždžajinī. Bajke pripovedujejo, da je govedo prignal v mesto Benares, ko si je princesa Vasantī izbirala¹⁾ moža v zakon, izjavivši, da vzame samo tistega junaka, ki se bo odlikoval v vednostih in umetnostih. O vsem tem mladi Kālidāsa ni vedel ničesar, vendar je bil izredno lep mladenič. Minister ga je lepo oblekel in mu je dal za spremstvo nekaj dečkov, ki bi naj bili na videz njegovi učenci, njemu samemu pa je ukazal, naj pametno molči, češ, da prezira ves svet. Princesa si ga je izvolila za moža. Pred podobo nekega bika pa se je izdal. Soproga se je razjezila zavoljo te prevare, pa mu je odpustila. Na njen svet se je posvetil boginji Kāli in se je zaradi tega imenoval Kālidāsā. V zahvalo za to mu je boginja podelila dar vednosti in pesništva. Iz veselja radi tega si je svojo ženo izvolil za učiteljico in ji je ta na ta način po indskih nazorih vzel pravico do zakonskega življenja. Zopet se je razljutila njegova soproga in odločila, da ga naj uničijo ženske roke, in v resnici ga je umorila ena njegovih ljubimk, ker si je hotela prisvojiti darilo, ki ga je dobil on, ko je rešil neko pesniško nalogo poprej nego ona. Nobeden indski pesnik ženske lepote in ljubezni ni opeval tako dovršeno kakor Kālidāsa; zavoljo tega je bil on najbolj priljubljen izmed vseh indskih pesnikov. Spisal je obširni epski pesnitvi: Megha-Dûta (Posel megle), Rtusamhāra (Krog letnih časov), epske pesnitve Raghuvansā (Pleme Raghujdov), Kumārasambhava (Rojstvo knezeviča) in morda Nalodaja ter glediške igre Sakuntalā, Urvaśī in Mālavikāgnimitra (Mālavikā in Agnimitra).

(Dalje prihodnjič.)

Solze svetle in vroče . . .

Solze svetle in vroče jokalo je
tvoje modro okó,
in te solze ko zvezde so padale
v moje duše dnó.

V temi mračnih dni in brezzvezdnih noči
sedaj tam žaré;
glej, in nikdo drug kakor jaz in ti
ne ve še za njé.

A. Gradnik.

¹⁾ V Indih so si princeze, godne za možitev, same izbirale soproge v zakon.

Kālidāsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

(Dalje.)

eghadūta ima to-le vsebino: Enega izmed jakšev¹⁾ je bog Kubera zaradi neke pregrehe pregnal za eno leto na goro Rāma v puščavniški pokrajini. Megli, ki se podi od juga na severno stran, izroča grešnik-pesnik svoje koprneče vzdihne po lepi domovini in po ljubici, ki jo je pustil v Alaki. V pesmi »Rtusamhāra« popisuje šest indskih letnih časov: grīšma (leto), varša (čas dežja), śarad (jesen), hemanta (zima), śiśira (čas taljenja) in vasanta (spomlad). Nobeden indski pesnik ni opeval prirodne lepote tako čarobno kakor Kālidāsa v teh pesmih. Vendar pa v njih nedostaja višjega idealnega vzleta, nego bujna pohotnost, zdaj vzkipevajoča, zdaj omagujoča prešinja te in druge enake umetne pesmi in zastruplja mozeg indskih narodov. Raghuvansā, bržkone najlepša indska epska pesnitev, ima svoj početek v Ramājanu, in se druží z drugimi pravljičami, ki se nanašajo na pleme solnčnih kraljev v Ajodhje, to je na Raghujide. Devetnajst teh kraljev je opevanih v enem spevu (18.), vsak kralj v posebni kitici, kralji Dilīpa, Raghu, Adža, Daśaratha, Rāma, Kuśa, Athiti in Agnivarna pa so opevani vsak v svojem spevu. Vsebina velikega Ramājana je tukaj močno skrčena, samo kjer je na pravem mestu sijajno opisovanje, lirski vzlet in presenečajoča dramatika, tam je rahločutni pesnik pokazal svojo moč. V »Kumārasambhavu« se pripoveduje rojstvo bojnega boga Skande, ki živi vedno kakor mladenič.

Sakuntalo izpustivši, navedemo na kratko vsebino dveh drugih Kālidāsovih iger.

Urvaśī začena tam, kjer neha Sakuntalā. Visoko v zraku preganja neki demon Urvaśījo, eno izmed najlepših nebeških vil. Kralj Purūravas jo reši, ona se vrne k bogu Indri, a med rešiteljem in vilo se je vnela liubezen: slišala je Urvaśī, kako je kralj svojemu prijatelju razkril srčno bol; torej tudi ona odkrije s pismom svoje nagnjenje, žal, da list pride kraljici v roke. Pa tudi v nebesih se je

¹⁾ Jakša je posebno ime za tista bitja, ki spremljajo Kubera, boga bogastva; Indi so verovali, da so nastali iz Brahmovih nog; stanujejo v krasnem mestu Alakā na gori Kājlāsa kakor v raju.

bila izdala nehote. Bila je namreč »primadona« v nebeški igralski družbi, ki je pod vodstvom Bharate bogove razveseljevala s predstavami. V neki predstavi bi bila morala reči, da ljubi Puruṣottama, a rekla je: Pururavasa. Gledališčni ravnatelj jo je spodil na zemljo, a Indra se je je usmilil in dovolil, da se vrne v nebesa, ko je kralju porodila sina. Tako je nebeška vila postala soproga zemeljskega junaka in prva soproga kraljeva Avśinarī se je dala potolažiti. Lahkomiselna igralska narava je pa Urvaśijī ostala: šla je v Kumārov gozd, kamor ženski spol ni smel zahajati; za kazen je bila izpremenjena v ovijalico liano. Kralj blodi po gozdu in plaka; tu je umetniški višek igre. Bog Siva opozori kralja na čudesni kamen, »kamen združenja«. Kralj si ga dene na glavo, objame liano in liana se izpremeni v — Urvaśijo. Kamen odnese ptič, ptiča ustreli mlad lovec Ajus in ta Ajus je njun — sin. Zdaj bi se Urvaśija morala vrniti v nebesa, a Indra se je zopet usmili in Pururavas jo sme imeti do smrti.

»Mālavikā in Agnimitra« je igra dvorskih spletk. Kralj Agnimitra ljubi čarobno dvorsko damo Mālaviko, kraljici Dhārīnī in Irāvati se protivita; nazadnje se dokaže, da je v umetnostih izurjena dama kraljična iz Vidharbe, in obe kraljici jo sprejmeta kot enakopravno tretjo kraljico na dvor.

Drugi znameniti dramatski pesnik je Śriharṣa. Kitajski učenjak Hinen-Tsang, ki je od 629. l. naprej 16 let potoval križem Indije, pripoveduje, da je kralj tega imena od 606—648 vladal Kanja-gubdži; takrat je v severni Indiji cvetla dramatska umetnost. Na njegovem dvoru sta živela pesnika Bāna in Dhavaka; bržkone je eden ali drugi teh pesnikov prepustil te svoje igre temu kralju, da si ž njimi ovekoveči svoje ime. Temu kralju se pripisujejo: Ratnāvalī (Niz biserov), Prijadarśikā (Dekle lepega obraza) in Nagānanda. Ratnāvalī nas glede vsebine spominja Mālavike.

Kralj Vatsa v Kansambī se je zaljubil v dvorsko damo Sāgariko, ona pa je mislila, da je Vatsa tisti Udajana, katerega ji je njen oče obljubil za ženina, in je prijateljici Susamgati razodela svojo srečo. Neka ptica je vse to izdala kralju. Susamgata da priliko, da se snideta kralj in Sāgarika; kraljica ju skoraj zasači, da ni dvorski norec Susamgate oblekel v kraljično, vendar pride kraljica na sled spletke. Sāgarikā si je hotela zadati smrt. V tej zadregi nastopijo poslanci in naznanijo zmago kraljevske vojske; nastal je hkratu še ogenj v ženskih stanovanjih. Cejlonski poslanci so Sāgariko spoznali za hčer svojega kralja. Minister Jangandharajana pa trdi, da je ogenj on umetno naredil. Sāgarika je postala legitimna kraljeva

soproga, kralj se je pa veselil svoje sreče. V Indih se morajo vse igre vršiti srečno — žaloigre torej ni. Igra »Prijadiarśikā« ima blizu isto vsebino; junak je tudi isti, namreč kralj Vatsa.

Važnejša je igra: Nâgânaṇḍa. Začetna molitev ne velja bogu Śivi, nego Buddhi; snov je tudi ljubezenska spletko. V tretjem dejanju že se vrši poroka in zdaj se šele začne igra zapletati. Izprehajaje se s prijateljem Mitrâvasom, pride junak igre do kraja, kjer je bilo nakopičenih mnogo kosti, in sliši tam jok in stok. Mati kačjega kneza Sankačûda obžaluje smrt sina, knezevič Džimûtavâhana se sam ponudi za žrtev. Garuda, knez ptičev, prileti in ga odnese v zrak; pri tem pa pade biser iz njegovega diadema na zemljo ravno pred noge njegove mlade soproge. Mrtev pade tudi knezevič na zemljo. Pauri, Śivova žena, oživi njega in vse kače, ki jih je požrl Garuda. Ta igra spada v dobo, ko so se enakopravno častili Višnu, Śiva in Buddha.

Pesniku Bâni se razen romana »Kâdambarî« in zgodovinskega dela »Harśaçarita« = Življenje kralja Harśa pripisuje tudi glediščna igra »Pârvatî parinajanataka« = »Parvatîna moŹitev«, katero je pisatelj tega članka izdal 1883. v Sitzungsberichte der k. k. Wiener Akad. der Wissenschaften; tekstu samemu je pridejana razprava, ki kaŹe, da je Bâna porabil Kālidāsovo epsko pesem »Kumârasambhava« za svojo igro, in sicer prvih sedem spevov, in da pri tem delu ni pokazal posebne spretnosti. Igro sem prevedel na nemški jezik in izdal v izveŹtju trŹaške gimnazije 1886. O tem prevodu so se ugodno izrazili strokovnjaki.¹⁾

¹⁾ N. p. v „Deutsches Literaturblatt 1888, Źt. 18, Allgemeine Modenzeitung 1888, Źt. 23. »Mittheilungen der anthropol. Gesellschaft in Wien 1887, XVII. str. 77—8. Tu navedemo samo zadnji list, ki pravi: »Obwohl die Uebersetzung eines der Kunstpoesie angehœrigen Werkes zunœchst ein literarisches Interesse beansprucht, so ist doch das von Glaser œbersetzte Drama des indischen Dichters Bâna wegen seiner manigfachen mythologischen Beziehungen auch fœr den Folkloristen nicht ohne Interesse. Es ist ein uralter Sagenstoff, welchen der dem VII. Jahr. angehœrige Dichter Bâna hier dramatisch verwerthet hatte. Gœtter und gœttliche Wesen sind die Personen des Dramas, der Schauplatz der Handlung ist der Himœlaya, an den sich so viele religiœse Vorstellungen der Inder knœpfen. Der Berggott Himavat. — Himavat ist sowohl der Name des Gebirges als des Berggottes — will seine Tochter Gœrvatî zu Śiva's Gemahlin machen. Śiva gibt sich aus Gramm œber den Verlust seiner ersten Gemahlin auf dem Himœlaya schweren Bœssungen hin. Nach einigen missglœckten Versuchen, den Śiva fœr Gœrvatî zu gewinnen, gelingt es schliesslich der Bergtochter selbst, durch schwere Bœssungen, denen auch sie sich hingegeben hat, das Herz des Bœssers Śiva zu erobern. Mit dem Hochzeitsfeste schliesst das Drama. Die Hochzeit des Śiva und der Gœrvatî wird genau nach dem brahmanischen Ceremoniell

Mnogo odličnejše nego Śriharševe in Bānove so igre, katere je spisal Bhavabhūti. Bil je sin spoštovane brahmanske rodbine Udumbarov iz mesta Padmapura v kraljestvu Vidharba, v današnjem Beraru. Živel je ali v drugi polovici 7. ali pa v prvi polovici 8. stoletja po Kristu, torej blizu 100 let za Kālidāsom in je poleg tega najimenitnejši indski dramatski pesnik. On sam zahteva, da se pesnik ne sme soditi po učenosti, nego po izurjenosti v svoji umetnosti.

Zakaj se hvali tak, ki čita vede,
upanišade, sâṅkhjo ¹⁾ in pa jogo ²⁾
Za dramo to nobenih ni koristi.
Če pa izraz je plemenit in poln,
predmet premišljen resno, tehtovito,
takrat je drama dobra in popolna.

Kakor Kālidāsa je tudi Bhavabhūti spisal samo tri gledališčne igre: Mālatīmādhava (Mālatī in Mādhava), Mahāvīraçarita (Usoda velikega junaka) in Uttararāmaçarita« (Daljna usoda Rāme).

Mādhava, sin ministra Devarāte v Kundinapura, in Malatī, hči ministra Bhūrivasuja v Padmavati, sta bila že v otroški dobi od staršev določena v zakon. Ko je pa Nandana, kraljev ljubljeneec, zasnil Malatījo, je Malatījin oče pozabil poprejšnje določbe; Mādhava pa v svojem obupu se je zatekel k demonom in na pokopališču bogovom žrtvoval meso. Istodobno je Aghoraghanta, svečenik grozovite Śivove žene Durge, ugrabil Malatījo in privedel tudi na pokopališče, ki se je izpremenilo v svetišče za človeške žrtve. Že je klečala Malatī pred groznim malikom, da bi storila smrt, ko so prišli vojaki iskat Malatīje, jo rešili pa za možitev —

gefeiert, so dass uns die Reihenfolgen der Hochzeitsgebräuche hier im Drama anschaulich vorgeführt werden. Dieselbe Sage, die mit dem Bergkultus in so inniger Beziehung steht, wurde schon vier Jahrhunderte vor Bāna von Kālidāsa in seinem Epos Kumārusambhava behandelt. Ueber das für die indische Literaturgeschichte sehr wichtige Verhältnis der beiden Werke von Bāna und Kālidāsa hat Prof. Glaser in den Sitzungsberichten der phil. hist. Cl. der kais. Akademie der Wissenschaften (IV. B., II. Heft 1883) gehandelt. Es ist jedenfalls eine dankenswerte Arbeit von Prof. Glaser, dieses Drama, welches durch ihn erst in Europa bekannt wurde, auch den deutschen Lesern zugänglich gemacht zu haben. Die Uebersetzung muss, abgesehen von einigen Stellen, wo auch der Sanskrittext zweifelhaft ist, als eine durchaus gelungene bezeichnet werden, welche dem Originale vollständig gerecht wird. Es ist dies umsomehr anzuerkennen, als die Muttersprache des Uebersetzers nicht die deutsche ist.«

¹⁾ Sâṅkhja je tisto modroslovje, ki sodi po temeljitem naštevanju vseh vzrokov za kako stvar in proti kaki stvari.

²⁾ Joga je tista šola modroslovja, ki osretoči vse mišljenje samo na eden predmet; drugemu je ustanovitelj Jadžnavalkja, prvemu Kapila.

z Nandanom, Kāmanduhî, buddhistovska nuna, pa jo je poprej poročila z Mādhavom. Ta je šel na pomoč nekemu prijatelju, med tem pa so mu zopet ugrabili mlado ženo. Mādhava išče soprogo in se hoče že umoriti od same žalosti. Rešiteljica pa je postala Saudāmini, bivša učenka Kūmandakije a sedaj čarovnica, ki je prekrizala vse načrte grozne malikovalske svečenice ter izposlovala pri kralju, da se je priznal zakon Mādhave z Malatijo zakonitim. — Wilson, prvi prelagatelj te igre, jo je primerjal s Shakespearjevo igro »Romea in Julia«, kateri je v marsičem enaka, samo da se po indskih nazorih mora izvršiti — srečno. L. Fritze jo je prevel na nemški (Reclams Bibl. št. 1844) in Strehly na francoski jezik, Pariz 1885.

»Mahāvīracarita« obsega prvih šest delov Ramājane od one dobe, ko je mladi junak Rāma šel v boj z demoni, do časa, ko je slavno zmagal nasprotnika Ravano za svojo izvoljenko Sīto. Ker še utegnem Slovence kedaj seznaniti z vsebino Ramājane, se tukaj ne bomo dalje bavili s snovjo. Igra ima kakor Śakuntalā sedem dejanj in nam predstavlja krepek ideal indskega junaka. Vsebino drugega dela Ramājane pa je Bhavabhūti porabil za igro: Uttara Rāma čarita; nobena druga indska igra se ne ujema tako s Sofoklejevim duhom in z vzvišeno resnobo Edipa na Kolonu kakor ta. Tu se predstavlja zvesta zakonska ljubezen z zahtevami kraljevskih dolžnosti, materinska ljubezen, otroška pokorščina do učitelja in do staršev. V poprejšnji igri se je razvidelo, da sta se Rāma in Sītā štirinajst let bojevala z nasprotno usodo, predno sta se mogla združiti, in ko sta dospela na cilj svojih želj, je poslanec Vasiṣthe, eden najimenitnejših svečnikov in pesnikov iz indske dobe, prinesel Rāmi glas božji, da mora on poleg svoje dolžnosti do soproge še više ceniti svoje dolžnosti do države, ker narod ne veruje v zakonsko zvestobo njegovo ljubljene soproge Sīte. S krvavečim srcem jo pošlje v prognanstvo; Sīta je iz obupa skočila v Gango in v smrtnem boju z vodo porodila dvojce otrok; boginja reke Gange se je usmilila matere in otrok ter je otroka dala v odgojo Vālmikiju (pesniku Ramājane), njo pa je storila nevidno. Ozaljšano s šopkom cvetlic jo spremljata dve boginji rek po gozdih in se snidete z Rāmo, kateri samo čuti njeno prisotnost, pa je ne more videti, Sīta pa gorko jadikuje po ljubljene soprogu. Po mnogih zaprekah se končno vrši igra v igri: nebeški glediščni igralec predstavlja prizor, kako je Sītā skočila v Gango. Tudi Rāma je prisoten in to dovede do srečnega zaključka. V zadnjih besedah, ki jih Rāma govori Vasiṣthi, izraža Bhavabhūti svoje misli o bistvu in cilju dramske umetnosti:

Izpolnjene so zdaj vse želje moje.
 Ta igra, ki so dali jo bogovi,
 naj čisti in razveseli srce,
 kot ljubav matere odpravlja bol,
 kot Gânge voda spere vsaki madež.
 Umetnost naša naj z globokim umom
 in z blagoglasjem kaže to resnico,
 da slavni pesnik za to divno delo
 na večno živel bo v spominu našem.
 Umetnost z znanostjo pa išče le
 resnice vir in cilj najblažje sreče.

Najbolj priljubljen predmet za gledališčne igre je bila povest o Râmi; obdelal jo je v 9. stoletju Murâri v devetih, Bâla v desetih, Hanumat (ni pravo ime, ker pomeni kneza opic) v štirinajstih dejanjih, Džajadeva iz 14. stoletja zopet v sedmih in istotako Râma-bhadra v 17. stoletju.

* * *

Gledališčne igre drugih dramatikov.

Bolj na kratko omenimo še gledališčne igre poznejših pisateljev. Dramatik Viśakhadatta, morda iz 11. ali 12. stoletja, je spisal igro »Mudrârâkṣasa = Pečat ministra Rakṣasa, ki ima politično smer. Kralj Čandragupta (Sandrahottos) je pregnal staro dinastijo Nandov. Glavno ulogo igra minister poprejšnjega kralja, Rakṣasa. »Unisa m-hâra« (Vezanje kite) spada v 10. stoletje in zajema snov iz Mahâbhârate; »Čandaka uśikâ« (Jeza Kaušike) predočuje junaško trpljenje kralja Hariščande, ki si je nakopal jezo Viśvamitre. Igra spada v 12. stoletje. Zanimiva pa je igra Prabodhačandroda ja (Vzhod meseca spoznanja), v kateri nastopajo poosebljene razne človeške lastnosti. Zakonski par sta Praum (der Urverstand) in Prevara, dvojčka sta Znanje in Rabsodba, kralj Brezum v spremstvu s Hinavščino, Jezo, Lakomnostjo in demimondlarko Herezijo; nasprotna kraljica je Religija, hči Resnice in njena hči Miroljubnost, dalje Zadovoljnost, Miroljubnost, Milosrdnost, Znanost vede, nasproti zopet Buddhizem, Dzajnizem in goli Materializem. To pravzaprav ni umetno razpredeljena igra, nego modroslovno-verska tendenčna razprava v obliki igre; primerjati se da z Lessingovim »Nathanom« in Calderonovim »Autosom.« V začetku igre vlada kralj »Brezum« samovoljno v Benaresu; dobra stranka je razpršena in pregnana. Znano pa je prorokovanje, da se kralj »Razum« nekega dne poroči z »Resnico;« iz tega zakona vznikne sin, ki pokonča kraljestvo »Brez-

uma.« Ta kralj pokliče na pomoč vse zaveznike. »Religija« pade v roke krivovercev, celo Buddhistom se godi slaba. Rzsodbo naj izreče Kâma, bog ljubezni. Bitka se vrši, pa ne na pozorišču, ker Ind ne pripušča tam prelivanja krvi, nego vrši se za kulisami in take reči se samo pripovedujejo. Dobra stvar zmaga, »Razum« prosi za roko »Resnice.« — Namen igre je, slaviti zedinjenje modroslovja »Vedânte« s kultom Višnuva.

Procvitanje indske drame pa ni trajalo dolgo; več pesnikov se je odlikovalo po lepem slogu, po umetnostnem opisavanju narave, pa ukus občinstva je jel padati in je zahteval od pesnikov bombast in posiljenost, tvarilne moči ni bilo več: tvarino iz Ramove pravljice so vedno bolj širili. Murâri iz druge polovice 9. stoletja je celo povest o Râmi predelal v sedmih dejanjih; prva dejanja so prenapolnjena z opisi narave; Râma in Sîta ne nastopita sama, nego puščavnica Šramanâ pripoveduje sama o njiju. Blizu v isti dobi je spesnil isto tvarino pesnik Râdžaśekhara v desetih dejanjih, v 10. ali 11. stoletju pa Madhusâdana Miśra v štirinajstih dejanjih; vkljub temu je bila igra jako priljubljena. Zopet v sedmih dejanjih sta isto snov izdelala pesnika Džajadeva blizu v 14. in Râmabhadra-Dîkśita v 17. stoletju. Navajajo se še drugi pesniki, ki so se tudi bavili s povestjo o Râmi, pa teh ne bomo navajali več.

Mohamedanci so načelno močno podkopali indsko gledišče, nekaj iz verskih nazorov, nekaj zaradi tega, ker je taka uprava bila opora indske narodnosti; glediščne družbe so izginile s knežjih dvorov, pisali so še pesniki drame, pa te so se le čitale. Poleg umetne klasične drame so se v raznih narečjih začele razvijati narodne ali ljudske drame, katerim so dali povod prazniki in svečanosti po mestih in na kmetih; imenovali so se »jâtrâs« in »ĉhâjânâtakas;« Râma je tudi v teh igrah bil važna oseba, vendar pa je prevladal Kršna.¹⁾ Sčasoma je indska drama padla jako nizko; klasične igre se čitajo samo v šolah in omikanih krogih; v najnovejših časih se baje prstonarodne igre vzdigujejo na višjo stopnjo.

¹⁾ Kršna je v Mahâbhâratu proslavljen junak in učitelj, spremljevalec Pandavov in je postal nazadnje bog; imel je tisoč žen.

(Konec prihodnjič.)

Kālidāsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

(Konec.)

sebine igre Śakuntalā ne bomo navajali tukaj, ker si jo iz prevoda sestavi lahko vsak čitatelj sam; govorili bomo pa tukaj o izdajah in prevodih. Prvi je s Śakuntalo zaznanil zapadni svet Anglež William Jones po svojem angleškem prevodu, izdanem 1789. l. v Londonu;¹⁾ po tem angleškem prevodu je Leng Farster priredil svoj nemški prevod 1791. l.; drugo izdajo tega je oskrbel 1803. leta²⁾ Herder. Ti prevodi se niso točno držali izvirnika, ki obstoji iz vezanih in nevezanih delov, kajti omenjeni učenjaki so prevajali vsi v nevezani obliki. Izvirnik se je izdal večkrat; vseh izdaj ne bomo navajali z diplomatično natančnimi naslovi, ker bi ta stvar bila preobširna; samo najznamenitejšo navedem popolno, in ta je »Çakuntala, annuo recognita, drama indianum Kalidasae adscriptum. Edidit Otto Böhttingk. Fasc. prior. Bonnae 1841. (Drugi del je izšel 1842). Potem je izvirnik izdal Anglež Monier Williams v Oxfordu 1853 in na novo 1876. Bivši ravnatelj Franc Josipove gimnazije na Dunaju Burkhard, v Vratislavi 1872. leta; najvažnejša izdaja je zdaj: Kālidāsas, Çakuntalā. The bengālī recension. With critical notes edited by Richard Pischel. Kiel 1877. Po tej izdaji sem prelagal jaz. Ker je ta igra v Indih silno priljubljena, se izdaja mnogokrat v Indiji sami po domačih učenjaki, ki so deloma po evropski izobraženi filologi, na primer Jivananda (izgovarjaj Dživananda) Vodje sagara (= Morje znanosti) v Calcuti 1880. II. izd. Bombay 1883, III. izd. v Calcutti 1887. Patankar s tekstom in angleškim prevodom. Puna 1889; Godabole in Paraba sta jo izdala v tretje. Bombay 1891; letnic poprejšnjim izdajam nisem mogel izvedeti ker v graški vseučilišni knjižnici ma njka mnogo letnikov zbornika: »Orientalische Bibliographie«. V Calcutti je izšel tekst z angleškim prevodom 1895; najnovejša izdaja utegne biti Raghanatova v Bombay 1898.

¹⁾ V drugo izdan 1796. l. v Bisbarghu.

²⁾ Tretja izdaja je izšla 1879. l.

Nemški učenjaki so se mnogo bavili s prelaganjem te igre, n. pr. Hirzel (Zürich 1833, 1849), Ernst Meier (1852); najbolj je razširil to igro v Nemcih Lobedanz, njegov prevod se je zdaj natisnil osemkrat (prvikrat (1854). Prevod pa je tako svoboden, da dostikrat podaja misel izvirnika v jako splošni obliki.

Najbolj točno in uglajeno je to igro prevel L. Fritze Chemnitz 1874. On in Lobedanz prevajata ves izvirnik v vezani besedi, drugi nemški prevajalci so se glede oblik držali boljše izvirnika.

Rückert se je mnogo in temeljito pečal z izvirnikom in ga je tudi prevel 1876. leta, pa presuženjski se ga je oklenil v prevodu; zato ga je H. W. Schlegel ironiziral s stih:

Deine Sanskritpoesiemetriknachahmungen
Sind voll von goldfunkelnagelneublenen Benamungen.

V izvirniku v francoskem prevodu je igro izdal 1830 l. Chezy, prevod sam 1884. l. Bergaigne in Lehugeur; na italijanski jezik jo je prevel minister Bacelli, Rim 1888; na danski Hammerich. Kopenhagen 1879.

Tudi Slovani so se pečali z najbolj znano indsko glediško igro. Našim sosedom Hrvatom jo je prevel Budmani v časniku Slovinac 1879. leta; v prevodu nahajamo vezane in nevezane oddelke; razlaganja ima dovolj pod črto, da si čitatelj more razložiti težavnejše stvari.

Čehi imajo tole izdajo: Kalidasa: Sakuntala. Přeložil Čeněk Vyhnis. V Praze. 1873. VI., str. 200; tem sledi 10 str. Poznamenání. Prevod je ves v metrični obliki.

Poljski sanskritist Mańkowsski v Krakovu mi je pisal, da je Poljakom Grabowski 1879. leta prevel Sakuntalo in da je izšla nova v Lvovu, katere pa sam ni še videl. Rusom je 1879. leta prevel to igro Putjata, izšla je v Moskvi. Naročil sem jo, a videl je še nisem s svojimi »smrtnimi očmi«. Kakor se torej razvidi, je hrvaškemu in ruskemu prevodu služila za temelj Pischelova izdaja.

Indskih glediških iger ne smemo soditi z merilom krščanstva; imajo pa v sebi toliko lepih občečloveških strani, da tudi nam podajajo dovolj dušne hrane. Učeni jezuit Aleks. Baumgartner navaja vsebino Sākuntale v svoji knjigi: »Geschichte der Weltliteratur«, Freiburg 1898 II. zvezek, str. 160—164 ter pravi:

»So steigt die Dichtung von dem zartesten Liebesidyll in die Höhen des Wunderbar-Heroischen und — nach indischer Vorstellung — des Göttlichen empor, in welchem der Liebe Lust und Leid ge-

wissermassen verklärt wird. In Mahābhārata sind Verwicklung und Lösung bedeutend einfacher, natürlicher. Die Entfremdung des Königs von Sakuntalā wird hier nicht dem Fluche eines Büssers zugeschrieben oder einer verzeihlichen Zerstreuung des plötzlich aus seinem Stilleben aufgescheuchten Mädchens. Dushyanta steht als launenhaft, untreu und wetterwendisch da und die Vorwürfe der Getäuschten nehmen darum eine ideale Bedeutung, eine Gewalt und einen sittlichen Ernst an, den die entsprechende Scene im Drama lange nicht erreicht. Man wird kaum bei einem andern heidnischen Dichter eine so tiefe und ergreifende Schilderung von der Würde und Weihe der Ehe finden, wie sie die verschmähte Sakuntalā dem leichtsinnigen, stolzen Selbstherrscher vor Augen hält. Ob Kālidāsa zu weich, zu zart besaitet war, um die Erhabenheit des alten Epos ganz in sich aufzunehmen, ob die Hofluft ihn dazu neigte, die Schuld von dem Herrscher auf das von ihm getäuschte Mädchen abzulenken, oder aber vielleicht einfach als Künstler nach einer neuen Wendung strebte, wer kann das sagen? Wahrscheinlicher als alles dies ist wohl, dass Sinn und Geist der Inder sich im Laufe der Zeit immermehr dem Wunderbaren und Seltsamen zugeneigt hatte und die stäte Dazwischenkunft heiliger Einsiedler bis zum Ueberdruß in die älteren Sagen eindrang. Mit dem märchenhaften, mythologischen Schluss steht die Wendung in einer gewissen geistigen Verwandtschaft und Harmonie. Nach indischen Begriffen wurde der Heldencharakter Dushyentas durch die zeitweilige Umdunkelung seines Gedächtnisses und Verstandes nicht beeinträchtigt, sein siegreicher Kampf gegen die Geister der Finsterniss machte alles wieder gut. In Stimmung und Ton tritt das Stück nie zu der ursprünglichen Zartheit heran. Ein Zauber der schönsten, reichsten Natur umgibt blüthenstrahlend und duftend das aetherische Mädchenbild, das zum Schluss als zärtliches Mutterbild eines Heroen- und Göttersohnes in Brahmās unmittelbare Nähe tritt.«

V enakem smislu govori Herder v predgovoru druge izdaje Foersterjevega nemškega prevoda Sakuntale; Goethe se izraža tako:

Wilst du die Blüthe des frühen, die Früchte des spätern Jahres,
Willst du, was reizt und entzückt, willst du, was sättigt und nährt,
Willst du den Himmel, die Erde mit e i n e m Namen begreifen,
Nenn' ich Sakuntala, dich, und dann ist alles gesagt.

Na zadnje bodemo vprašali, ali niso snovi teh gledišnih iger vplivale na zapadne pesnike in skladatelje. Kakor smo videli v poprejšnjem oddelku, so se Goethe, Herder, Rückert navduševali za to

jutrovo poezijo; z velikim veseljem se je porabljal snov Sakuntale. W. Gerhard je izdal: Sakuntala, metrisch für die Bühne bearbeitet. Leipzig. Höppl jo je priredil 1854. l., Wohlzogen 1869. l., v tej prireditvi se je predstavljala večkrat. Neki Anonymus jo je priredil za balet v dveh dejanjih in petih slikah; muziko je zložil S. Bachrich in insceniral jo je K. Telle na Dunaju 1884. l.; istotako Karel Withkowsky: Sakuntala. Dichtung; in Musik gesetzt von Ph. Scharwenka. Berlin. Najnovejše delo je: Sakuntala. Indisches Schauspiel von Kalidasa. Frei bearbeitet von Gustav Schmilinsky. Dresden 1900. Igra je razvrščena v 5 dejanj in 1 poigro.

Začetek drugega dejanja se glasi tako:

König.

Euch Göttern Dank! Das Opfer ist vollbracht,
Und ihr habt gnädig auch es angenommen.
Gebrochen ist der bösen Geister Macht.
Zum Glück und Heil der schwer bedrängten Frommen.

Was ist nun meiner Mühe Preis,
Den gnädig eure Hand mir schenkt? —
Nach der mein Herz sich glühend heiss
Mit allen Pulsen mächtig drängt:
Werd ich sie endlich wieder finden,
Mich ihr in Liebe zu verbinden?

An des Ganges Uferstrand
Pflegt sie bei der Sonne Glut
Mit der Trauten Hand in Hand
In der Bäume schatt'ger Hut
Leib und Seele zu erfrischen.
Sicher werd' ich hier sie finden. —
Ach, wie mit den kühlen Winden
Lotosdüfte süß sich machen! itd. itd.

Mogoče je, da je na vse te pisatelje in skladatelje vplival Richard Wagner, kajti v svoji knjigi: »Erinnerungen und Dichtungen IX.« se na nekem mestu izražuje blizu tako: »Buddha, Lutter — Indien, Deutschland. Dort an den Ufern des Ganges milde Entsagung, hier ein schwerer Kampf. Wir müssen Fleisch essen, Gebräutes trinken, warm uns kleiden und logiren; wir können ohne Wein, Weib und Gesang nicht auskommen.« V isti knjigi je tudi popoln načrt za celo gledališčno igro. Tu natisnemo ves načrt neizpremenjen, samo tri besede razložimo poprej. Chakya muni se glasi pravzaprav Śākyamuni in je drugo ime Buddhe, ustanovitelja buddhizma. Prakṛti¹⁾ (tako se mora pisati, ne Prakriti) = narava. Čandali se imenujejo ljudje najnižje vrste.

¹⁾ Dasi pišejo Nemci povprek: Sanskrit, Prakrit, se morata ti besedi izgovarjati: Sanskr̥t, Prakṛt.

Eine Skize, Eine Betrachtung.

Chakya-Muni, Ananda. Prakriti. (Deren Mutter) Brahmanen. Jünger. Volk.

Der Buddha auf seiner letzten Wanderung. — Ananda am Brunnen von Prakriti, vom Tchadalamädchen getränkt. Heftige Liebe dieser zu Ananda; diese erschüttert. —

Prakriti, im heftigsten Liebesleiden: ihre Mutter lockt Ananda herbei: großer Liebeskampf: Ananda bis zu Thränen gerührt und geängstigt; von Chakya befreit.

Prakriti tritt zu Buddha, am Stadtthor unter dem Baume, um von ihm Vereinigung mit Ananda zu erbitten. Dieser fragt sie, ob sie die Bedingungen dieser Vereinigung erfüllen wolle. Doppelsinniges Zwiegespräch von Prakriti auf eine Vereinigung im Sinne ihrer Leidenschaft gedeutet; sie stürzt erschreckt und schluchzend zu Boden. Ananda von Brahmanen verfolgt. Vorwürfe wegen der Befassung Buddha's mit einem Tchadalamädchen. Buddha's Angriff des Kastengeistes. Er erzählt dann von Prakritis Dasein in einer früheren Geburt; sie war damals die Tochter eines stolzen Brahmanen; der Tchandalakönig, der sich eines ehemaligen Daseins als Brahmane erinnert, begehrt für seinen Sohn des Brahmanen Tochter, zu welcher dieser heftige Liebe gefasst; aus Stolz und Hochmuth versagt die Tochter Gegenliebe und höhnte den Unglücklichen. Dieses hatte sie zu büßen und ward nun als Tchadalamädchen wieder geboren, um die Qualen hoffnungsloser Liebe zu empfinden, zugleich aber zu entsagen und der vollen Erlösung durch Aufnahme in Buddha's Gemeinde zugeführt zu werden. — Prakriti beantwortet nun Buddha's letzte Frage mit einem freudigen »Ja«. Ananda begrüsst sie als Schwester. Buddha's letzte Lehren. Alles bekennt sich zu ihm. Er geht dem Orte seiner Erlösung zu.

Zürich, 16. Mai 1856.

Če vpliv Wagnerjev na druge pisatelje in skladatelje ni toljasen, ga vendar v Gradcu bivajoči avstrijski skladatelj dr. Wilhelm Kienzl (rojen 1857 v Weizenkirchen na Gorenjem Avstrijskem) priznava sam. Bil je v Baireuthu, in Wagner ga je nagovarjal, naj se ozira na indske snovi, kajti on sam je v Parsivalu izrazil Buddhovo naziranje. Wagnerjeva igra »Die Feen«, ki se je predstavljala deset let po njegovi smrti, se naslanja nekoliko na snov Urvašije. Kot jurist je Kienzl v Pragi prišel v dotiko s slavnim fizikom Machom, ki je zdaj na dunajskem vseučilišču... Resnobni mož je imel globok čut za poezijo in je zapisal Kienzlu v album lepe stihe, ki ga opozarjajo

na indsko poezijo. Kálidásovo gledališčno igro *Urvaśijo*¹⁾ so nesrečnemu bavarskemu kralju samemu predstavljali 1886. leta. Kienzlov prijatelj dr. Goedel je priredil po tej igri besedilo za epos *Urvaśi*, Kienzl pa je zložil muziko. Opera je v Draždanih izredno uspela; vodil jo je dvorni kapelnik Schuch, rojen Gradčan, ki je sedmi in osmi razred gimnazijski študiral na mariborski gimnaziji v letih 1864 in 1865. Na jesen istega leta je stopil Schuch kot pravnik na graško vseučilišče, pa v kratkem je zapustil pravoslovje, ker je že gimnazijalec bil izvrsten muzik in je pozneje postal na Nemškem eden najuglednejših kapelnikov. Za gledališčno upravo te igre je bavarski kralj žrtvoval 4000 mark; opera se je z Bavarskega spravila v Draždane. Opera *Urvaśi* se je predstavljala tudi v Linzu, v Gradcu in v Pragi; Goedlov nemški tekst je za Čeha priredil Novotný 1890. l.

Tudi »*Malavikā in Agnimitra*«, katero je Zubatý prevel na češki, jaz na slovenski jezik, se je 1886. leta igrala v Monakovem; besedilo in muziko je priredil Weingartner, Kienzlov prijatelj, tudi izpodbujen po Wagnerju. Kienzlov in Weingartnerjev nemški operni tekst je izdal Paul Voigt v Kasslu; Kienzlova knjižica ima tudi najvažnejše operne motive v notah.

Iz *Malavike* naj bo navedenih par kitic.

Agnimitra!

Sieh! wie über uns
Die Sterne glanzvoll zieh'n.
Wohl sind es Augen höh'rer Welten,
Die freudig heller strahlen,
Wenn aufkeimt froher Herzen Bund.
Ich weiss, dass du geheimnissvoll
Verhüllest deine Herkunft, deinen Stamm.
Jetzt ist es Zeit, um alles zu enthüllen.
Wer bist du, sprich!

Malavikā razlaga, da je kruta vojska pregnala njo in starše iz domovine; na begu je izgubila starše in sama pribežala do kraljeve palače in se tam zgrudila na tla. Ko se je zavedela, so jo hoteli porabiti za sužnjo, ona se je pa zatekla pred kralja in s svojimi pesmicami kralju ganiła srce.

Iz tega kratkega pregleda se vidi jasno, da so v Avstriji nekaj pod Wagnerjevim vplivom, nekaj brez njega nemški in slovanski pisatelji mnogo storili za razširjenje indske poezije.

¹⁾ To gledališčno igro sem 1885. leta v slovenskem jeziku objavil v podlistku »*Edinosti*«.